

LJUDEVIT GAJ*

Ne želimo mnogo govoriti o čovjeku, njegovu porijeklu, njegovu životnom putu i njegovim ličnim odnosima. Mnogo je o tome već rečeno, a mnogo je toga ostalo još nerazrađeno i neobjašnjeno jer su zamršene bile niti iz kojih su Parke plele njegovu sudbinu. Teško bi se bilo i snaći u baštinskoj masi koju je naslijedio od svojih pređa i s očeve i s majčine strane, a koja je bila podloga za formiranje njegova lika i karaktera. Potekavši iz porodice koja je u Krapini, u našem Zagorju, bila strana, te mu se tek otac, rođen negdje u Sedmogradskoj, ovamo doselio, on sam postao je u vrlo mladim godinama propovjednikom, prorokom, apostolom i mesijom svoga naroda. Njegovi suvremenici, i to oni ponajbolji, opisuju njegovu privlačnost, čarobni glas, govorničku vještinu, magično oko — kao da je neka harizma okružavala tu neobičnu, pa i zagonetnu ličnost. A onda sudbonosne godine 1848, kad mu je bilo svega 39 godina i kad su njegove organizatorske, govorničke, intelektualne i sugestivne sposobnosti bile sredini u kojoj se rodio i u kojoj je radio prijeko potrebne, došlo je do dramske peripetije, mutne i mračne, kojoj su nosioci bili srpski knez Milan Obrenović i on, Ljudevit Gaj. Ne znamo, pa u ovaj čas i ne želimo znati, što je i kako je bilo. Po ljudskoj pravdi sudeći, mogli bismo reći da je ljaga oprana, ali je sumnja koja podgriza i upropaštava život ostala i sunovratila Vođu s visokog njegova postolja, na kojem je mlad i autoritativan stajao, jer puk, možda i olako, prašta čak i teške prestupe svojim političarima, ali njegov Vođa i Mesija i za manje poroke treba da bude raspet. A danas se on pred našim duhovnim očima javlja kao onaj Pilatov Ecce homo, ali uvjeren u svoju nevinost, on ne stoji pred nama kao neki krivac koji bi ukazujući na sebe rekao: Homo sum, humani nil a me alienum puto. Jer je on i

* Ovaj je članak koncipiran kao govor koji se imao održati o stotoj obljetnici njegove smrti.

poslije te moralne katastrofe želio i tražio da i dalje djeluje u javnom, kulturnom i političkom životu, ali nailazi svuda na zatvorena vrata, pa prijašnji obožavatelji, uz male izuzetke, neće više da mu budu ni zagovornici ni prijatelji.

U tom ostrakizmu, usred svoga naroda, proživio je on u mukama i materijalnim nevoljama još 24 godine i morao je bez sumnje često da iskusi na sebi onu gorku od pjesnika izrečenu istinu: *Nessun maggior dolore che ricordarsi del tempo felice nella miseria.*

I tada mu je godine 1872. nad otvorenim grobom osobenjak Fran Kurelac, u skladu s onom varijantom *De mortuis nil nisi verum*, održao jednu osebnuju, oporu i svojevrsnu oraison funèbre, u kojoj je rekao i ovo: »Ove godine, što se potom objavile i našega Ljudevita obsjenile, u svoje ga nenarodne mreže zaplele, u jamurinu teških dugov zavukle, zasužnjile i sile mu skršile, na kraj propasti dovele, i, teško mi je reć, omrazom obstrle i sramotom obasule. Teško li se čovjeku oteti i ohrabrit, kad zalutao, dušman ga uklještio i davi, a svoji ga se nesećaju, niti odkle kakva pomoć da sine. No hristjanom na grobu nije da sudimo, nego da pomilujemo, da požalujemo, da oprostimo, da zaboravimo slabost i krivicu, a da priznamo pošten trud i učinjeno dobro, i da oplaćemo čovjeka, koji knjigu nam obnovio, jeziku puteve otvorio, slogu među plemeni uveo, zakone izmirio, narod osvjestio, svetu nas pokazao i na oči izveo, te na veliki put narodnjega nauka i napredka odpremio. Tvojemu putovanju ostala stôpa, koju nitko ne zatara. Zato ti hvala, uskrisitelju roda, istom sada u grobu, kad je živ nisi mogao imati od nezahvale na zemlji.«

Tu ocjenu i te riječi, kojima je u toliko crno-bijelom kontrastu Kurelac nacrtao lik Gaja, ne treba olako uzeti, jer je govornik sva ta zbivanja otvorenim i kritičnim očima gledao i intimno proživljavao. A s druge strane, njegov govor nije bio neka trenutna improvizacija, već dobro promišljena, stilski i sadržajno izrađena cjelina, koja je pod punom odgovornošću trebala da bude izrečena pred odličnim zborom koji se skupio da otprati nekoć slavljénoga, a sada mrtvoga, ali još uvijek zazornog Vođu na njegovu putu do posljednjeg počivališta. A u tom je govoru Kurelac, možda i suviše oštrim riječima, osudio pokojnika kao čovjeka, a visoko ocijenio i uzdigao djelo koje je taj čovjek izvršio.

I tu smo, eto, suočeni s činjenicom koja se u historiji čovjeka nerijetko javlja: nesklad, prividni ili stvarni, između čovjeka i njegova djela. Čovjek neznan, slab, možda i poročan, a djelo njegovo veliko, snažno i vrijedno. Problem je to koji nas smućuje i ostavlja u nedoumici, jer mi bismo željeli i očekivali da čovjek i njegovo djelo budu u ravnoteži i u punom skladu. A jedino što nas u toj nedoumici može primiriti jest činjenica da mi o čovjeku uopće, o njegovim sposobnostima uma i volje, o procesima koji se u njemu zbivaju, o genetskoj masi s očeve i majčine strane, koja putem kromosoma, gena i gameta u dugačkom nizu prelazi od generacije

na generaciju, tek vrlo malo znamo, i da se tim gotovo mističnim i sablasnim pojavama, koje su vezane na prošlost i iz nje izviru, poklanja i suviše malo pažnje.

A koje je to Gajevo djelo koje je Kurelac tako visoko ocijenio? On ga je sam najbolje, kratko i jasno, ovako okarakterizirao: Gaj nam je knjigu obnovio, jeziku putove otvorio, slogu među plemenima uveo, zakone, tj. vjeroispovijesti izmirio, narod osvijestio, svijetu nas pokazao i na oči nas izveo, te na veliki put narodnoga nauka i napretka otpremio.

Sve te Kurelčeve postavke točne su i neosporne. Prije svega, Gaj je bio svjestan da će se Hrvati moći odvrati mađarskom, upravo rođenom, buržoaskom nacionalizmu, koji je u to vrijeme svim silama nastojao da Hrvatimaaturi mađarski jezik i da ih tim putem odnarođi i mađarizira, samo tako da razvije hrvatski jezik i osposobi ga za službene i kulturne svrhe. A s druge strane, na jezik se tada gledalo kao na bitnu značajku naroda i narodnosti, tako da je bilo potrebno razvijati i utvrđivati jezik da bi se razvio i učvrstio pojam naroda i narodnosti. Stoga je Gaj narodnom jeziku posvetio svoju prvu i najpreču pažnju. Bila mu je 21 godina kad je god. 1830. napisao i štampom objavio svoje kajkavski i starim, teško čitkim pravopisom pisano djelo *Kratka osnova horvatsko-slavonskog pravopisanja poleg mudroljubneh narodneh i prigospodarneh temeljov i zrokov*. U njemu on predlaže da se reformira pravopis kojim su kajkavci pisali, i to tako da svaki glas pomoću dijakritičkih znakova dobije svoje slovo. Pri tome se Gaj nadao da će tako reformirani pravopis približiti Hrvate podijeljene na kajkavce, čakavce i štokavce.

Nakon mnogo muka dobio je Gaj »privilegij«, dozvolu, da izdaje svoje novine, pa je 6. I 1835. izašao njihov prvi broj pod imenom *Novine horvatzke*. One su izlazile dva puta na tjedan, a imale su i svoj nedjeljni prilog pod imenom *Danicza horvatzka, slavonszka y dalmatinszka*. Izdavač i redaktor jednih i drugih bio je Gaj, koji je tada imao dvadeset i šest godina. On je još uoči izlaženja uputio poziv na pretplatu Hrvatima, Slavoncima, Dalmatincima, Dubrovčanima, Srbima, Kranjcima, Štajercima, Korušćanima, Istranima, Bošnjacima i ostalim Slavenima. To je, dakle, bio društveni krug na koji je on u svom djelovanju računao i koje je nastojao kao čitaocae Novina horvatzkih i Danice pridobiti i tako ujediniti. *Novine horvatzke* donosile su štivo na kajkavskom narječju, pisanom starim pravopisom, dok je *Danica* pored kajkavskih sastavaka donosila i štiva na drugim »ilirskim« narječjima, prvenstveno na štokavskom.

Godine 1836. izvršio je Gaj presudni zaokret u ostvarivanju svoje političke zamisli: već u prvom broju svojih *Novina horvatzkih* od januara 1836. on je proveo dvije novotarije. Prvo, sada *Novine horvatzke* dobivaju novo ime i zovu se *Ilirske narodne novine*, a drugo, one se ne služe više kajkavštinom i starim pravopisom, već su im

sastavci pisani štokavštinom i novim pravopisom, tako da je Gaj tim činom prihvatio štokavštinu kao književni jezik Hrvata i Srba, te u Zagrebu povezao tradicije dubrovačke književnosti na jugu s reformom srpskog književnog jezika na istoku, koju je proveo Vuk Karadžić.

Promjena imena *Novine horvatzke* u *Ilirske narodne novine* bio je revolucionarni čin, tim više što je ta promjena provedena bez odobrenja austrijskog policijskog cenzora, a ona je značila grubu i subverzivnu povredu strogih propisa tadašnje cenzure. Taj revolucionarni čin treba pripisati lično Gaju kao izdavaču i redaktoru tih novina. Revolucionarnom su tu promjenu osjetili i svi oni konzervativno orijentirani pojedinci iz kruga oko Gaja i Draškovića koji se s tom promjenom imena nisu složili, jer oni su uz bučne parole željeli da se priđe određenim reformama u skladu s novim prilikama, ali u stvari uz nastavljanje tradicija iz feudalnog društvenog uređenja.

To je kolebanje između staroga i novoga samosvojno dokrajčio Gaj, a ime njegovih novina kao ilirskih označuje početak jednog novog razdoblja, početak ilirizma, ilirskog pokreta.

Gaj je dobro i pravilno ocijenio da pojedini jugoslavenski narodi, rastrgani i podijeljeni na srazmjerno malobrojne i slabe društvene skupine, neće moći opstati pred nadiranjem i nasrtajima jačih i brojno većih susjeda i da im politička računica nalaže da se ujedine i udruže kako bi mogli preživjeti. Da bi takvo ujedinjenje postigao, Gaj je usvojio davnašnju i gotovo neprekinutu tradiciju o Ilirima kao precima južnih Slavena, a on je sam u tu tradiciju kao istinitu i vjerovao, iako je ona lišena svake historijske osnove. Pod imenom tih Ilira imali su se u novim prilikama udružiti Jugoslaveni svih narodnosti i svih plemena, a u daljem procesu imali bi se ti jugoslavenski Iliri povezati s ostalim slavenskim narodima, kako se to u legendi o Čehu, Lehu i Mehu, vezanoj uz Krapinu, i odrazilo.

Sigurno je da nije bila najsretnija politička zamisao da bi se tim izvještačenim, fiktivnim i iluzornim imenom Ilira mogli ujediniti svi Južni Slaveni, pa se doista doskora i pokazalo da to ime nema ni logične, ni privlačne, ni kohezione snage, te se pojedini jugoslavenski narodi nisu htjeli odreći svoje narodnosti za volju neke šire i fiktivne ilirske.

Za sva ta navedena djelovanja, i nastojanja Gaj je imao prethodnika, čije je pojedine misli prihvaćao i preuđesavao ih prema prilikama svoga vremena. U tim pothvatima on je bio, mogli bismo reći, tek kao neka sabirna leća koja je sve te zrake s raznih strana u sebi skupila i onda ih, u skladu s tadašnjom stvarnošću, iz svoga fokusa snažno reflektirala.

Ali mislimo da Gajevo pravo djelo i njegova veličina leži u drugom pravcu. Gaj je velik po tome što je bio pokretačem, ideologom i neospornim vođom ilirizma, ilirskog pokreta, odnosno njegova naprednog dijela. Gaj se našao na čelu toga po tradiciji, klasnom sa-

stavu i političkoj opredijeljenosti vrlo heterogenog skupa ljudi, u kojemu su se našli napredniji feudalci, građani, malograđani, inteligencija, a i svećenici seljačkog porijekla, dok prave buržoazije gotovo i nije bilo. Govorili su istim jezikom, a povezivala ih je jedna težnja: bili su željni rerum novarum, jer se po starom nije moglo nastaviti, a na promjene su upućivala opća strujanja i antagonizmi onog vremena.

Na čelu tih iliraca, a pomoću njihova naprednog dijela, Gaj je u stvari proveo buržoasku revoluciju sui generis, u čednim uvjetima tadašnje hrvatske stvarnosti, koja je, pritiješnjena od reakcionarne austrijske policijske carevine i dinamičnog mađarskog nacionalizma, imala tek vrlo uzani prostor za svoja politička manevriranja, krećući se stalno na opasnoj ivici nezakonitosti i veleizdaje.

Da bi se hrvatsko društvo iz feudalnog društvenog uređenja preobrazilo u buržoasko, bilo je prije svega potrebno da se prevlada staleška struktura, u kojoj su politički narod činili plemići i viši kler, i da na njegovo mjesto dođe »narod« buržoaske koncepcije, koji čine, dakako u teoriji, svi društveni slojevi, pa se s tim u vezi priznaje i fikcija da su svi ljudski individuumi u svojim osnovnim pravima pred zakonom jednaki. Tom buržoaskom narodu i njegovoj dinamičnoj egzteziji posvećivali su ilirci naročitu pažnju. A jednaku su pažnju posvećivali i jeziku kojim taj narod govori, jer je upravo jezik, po njihovu shvaćanju, bitna značajka naroda.

S tim u vezi trebalo je sasvim izmijeniti strukturu najvišeg zakonodavnog tijela, feudalnog sabora s njegovim »staležima i redovima« i izgraditi buržoaski sabor kao vrhovno zakonodavno tijelo, u kojem će biti predstavljen tobože cijeli »narod«.

Važan korak u pravcu uklanjanja starog i uvođenja novog učinjen je dokidanjem kmetstva i svih kmetskih odnosa, koje je izvršeno 25. ožujka 1848, tako da su odsada i seljaci, bivši kmetovi, članovi naroda, iako su u samoj stvarnosti njihova politička prava bila u najvećoj mjeri skućena i zapravo iluzorna.

Pored toga iz krila ilirskog pokreta potekla su i sva ona buržoaski obojena nastojanja da se kultura i obrazovanost proširi i horizontalno i vertikalno. Osnivaju se čitaonice, kazališta, javlja se i Matica Ilirska. Dalje se krug iliraca brine i za ekonomska pitanja u novim uvjetima buržoaskog društvenog života, pa se osnivaju novčani zavodi i društva gospodarskog karaktera.

Malo se znade o političkim planovima što ih je Gaj kao vođa iliraca snovao u vezi sa Slavenstvom i sa slavenskom i carskom Rusijom i s Ilirima na slavenskom jugu. Sigurno je da je takvih kombinacija bilo, ali još ne znamo koliko su daleko one sezale i do koje su mjere stvarno bile sazrele. Jednom riječi: iz Gajeva kruga dolaze poticaji za uklanjanje staroga feudalnog i izgradnju novoga, buržoaskoga, društvenoga uređenja u svim pravcima.

A na tome se nije ništa promijenilo ni onda kad su austrijske vlasti, uznemirene tim pokretima i kretanjima, zabranile god. 1843. svaku upotrebu ilirskog imena, jer se stvarnost u svom toku pod imenom jugoslavenskim i dalje razvijala.

Prijelaz hrvatskog društva iz feudalnog u buržoasko uređenje proveli su ilirci s Gajem na čelu vrlo dinamično i u srazmjerno kratkom vremenskom razdoblju od svega 13 godina, od godine 1835. do 1848. Tu dinamičnost treba, prije svega, pripisati činjenici što je Gaj štokavštinom uspio ne samo udružiti sve Hrvate u jednu cjelinu već ih je povezoao i sa Srbima, i što je na taj način, kako reče Kurelac, slogu među plemenima uveo i vjeroispovijesti izmirio, tako da su se udružene snage usredotočile i nisu se uzalud trošile u nekim međunacionalnim i međuvjerskim borbama, već su se u cjelini mogle iskoristiti za izgradnju novog društvenog uređenja.

Pa ako Gaj i nije uspio ilirskom idejom povezati u jednu cjelinu sve Južne Slavene kao dio velikog slavenskog svijeta, ipak je i taj njegov pokušaj njegovim Hrvatima i ilircima ulio samopouzdanja u vlastite snage u uvjerenju da u svojoj borbi za opstanak nisu osamljeni.

A ako usporedimo djelo Gajevo s djelom Vuka Karadžića, moći ćemo utvrditi da se oni znatno uzajamno među sobom razlikuju. Djelo Vukovo stegnuto je na reformu pravopisa, govora i književnog jezika, te se ono u tom okviru uglavnom i iscrpljuje. I u Gajevu djelu reforma pravopisa, govora i književnog jezika zauzima važno mjesto, ali se ono u tom radu ne iscrpljuje, ono je mnogo šire te zahvaća; za razliku od Vukova, i rad na cjelokupnoj preobrazbi feudalnog u buržoasko društveno uređenje.

Otprilike stotinu godina nakon što je ilirizam pod vodstvom Gajevim proveo revolucionarnu preobrazbu hrvatskog društva iz feudalnog u buržoasko, izvršen je pred našim očima istorodni proces kad je komunistička partija pod vodstvom Titovim, istina, u sasvim drugim i mnogo širim uvjetima provela preobrazbu buržoaske Jugoslavije u socijalističku i zamijenila jugoslavensko buržoasko uređenje socijalističkim.

I ta je vrlo dinamična revolucija, započeta u narodno-oslobodilačkom ratu, nalazila svoju čudesnu snagu u jedinstvu svih jugoslavenskih naroda i svih Jugoslavena, a stvarnost tog jedinstva bila je i izvorom i uporištem velikih pothvata toga vremena.

Bio bi vrlo zahvalan, koristan i poučan zadatak da se provede historijsko-analitička poredba tih dviju naših revolucija u rastojanju od svega stotinu godina, pri čemu je sigurno da je jedna i druga revolucija, svaka u svojim uvjetima, s uspjehom provedena zahvaljujući samo jedinstvu svih jugoslavenskih naroda.

A kako bismo mi danas, iz našeg vidnog kuta, mogli pravedno ocijeniti djelo koje je izvršio Ljudevit Gaj?

Mjerilo za takvu ocjenu moramo tražiti i naći jedino u osnovnim zbivanjima u današnjoj našoj društvenoj stvarnosti. A najosnovnije i najobuhvatnije društveno zbivanje koje se pred našim očima vrši jest integracija cijelog čovječanstva u jedno društvo, u kojem će svaki čovjek pojedinac sa svojim osnovnim, u teoriji toli svečano priznavanim, a u praksi toli surovo gaženim, pravima biti ravnopravnim članom. Neosporna je istina da se dosadašnja historija čovjeka u glavnom svom toku kretala konvergentno, a ne divergentno, da se kretala u pravcu sve veće integracije, a ne dezintegracije. Ali se upravo taj proces integracije u naše vrijeme u najvećoj mjeri i ubrzao, te čovječanstvo, kao društvo svih ljudi bez razlike, sa svojom sviješću i savješću, sa svojim organima i funkcijama, poprima sve konkretnije oblike. A pokretačka snaga toga ubrzanog procesa nije neka ideologija ili ideološka propaganda, već nasušna potreba jer je čovječanstvo kao cjelina ugroženo od više opasnosti, koje ono može jedino ujedinjeno savladati i prevladati ili mora, razjedinjeno na nacionalne, religiozne i druge antagonističke skupove, neminovno propasti. Sjetimo se samo opasnosti od nuklearne energije primijenjene u ratne svrhe, opasnosti od zagađenosti kopna, voda i zraka, opasnosti od prenapučenosti ove planete. Svim tim opasnostima može se, odrvati samo udruženo i ujedinjeno čovječanstvo. Po tome integracija svih ljudi u jedno društvo postaje vrhovnim imperativom, koji se neminovno nameće ako hoćemo da izbjegnemo opću i nezamišljivu katastrofu. A to znači da moramo svaku integraciju koja nije antagonistička, već je usmjerena k integraciji čovječanstva, ocijeniti kao pozitivnu i konstruktivnu, a svaku dezintegraciju koja je usmjerena na cijepanje čovječanstva u antagonističke skupove kao negativnu i destruktivnu.

Tu spoznaju moramo projicirati i u prošlost čovjekovu i njome se poslužiti kao mjerilom za ocjenu zbivanja i kretanja u prošlosti. A Ljudevit Gaj usmjerio je čitavu svoju kulturno-političku djelatnost na ujedinjavanje Južnih Slavena, na njihovu integraciju u humano-čovječanskom pravcu, koja nije nikoga ugrožavala, nikome prijetila. Zbog toga moramo i mi njegovo djelo označiti kao napredno i progresivno, koje je bilo u skladu s integracijom cijeloga čovječanstva u jednu društvenu cjelinu.

No po našem mišljenju trebalo bi baciti pun snop svjetla još na jednu okolnost u životu i djelovanju Ljudevita Gaja kako bismo mogli bolje shvatiti njegovo ponašanje i neke njegove poteze koje je mogao izvršiti, a drugi, možda ne manje sposobni, za to nisu bili podobni. Polazeći od naučne spoznaje da je čovjek pokretač i graditelj svoje historije i imajući pred očima činjenicu da je Gaj na čelu iliraca tridesetih i četrdesetih godina XIX st. bio istaknuta pokretačka snaga zbivanja u tom razdoblju hrvatske povijesti; moramo postaviti pitanje kako se Gaj odnosio prema toj krapinskoj, kajkavskoj, zagorskoj, pa onda zagrebačkoj, hrvatskoj

i slavonskoj sredini u kojoj je živio i radio, kako je on na nju djelovao i utjecao i kako je ona reagirala na njega i na njegovo djelovanje.

Znamo da je potekao iz njemačke porodice s njemačkom tradicijom, da se tek njegov otac kao stranac našao u Krapini; da se u njegovoj kući govorilo, čitalo i učilo na njemačkom jeziku, da je sam Gaj svoje literarne prvence pisao njemački i da mu je kao gimnazijalcu u Varažinu bilo dopušteno da iz pojedinih predmeta polaze ispite na njemačkom jeziku jer hrvatskome nije bio dovoljno vješt — jednom riječi da je njegova porodica po porijeklu i po tradiciji u novoj društvenoj sredini bila corpus alienum, strano tijelo, a njezini članovi da su u njoj bili, sociološki uzevši, stranci.

A iz sociologije je poznato da se između društvene sredine i takvog stranog tijela koje se u njoj nađe vrši proces koji teče otprilike ovako: strano tijelo najprije nailazi u društvenoj sredini na suzdržan, u cijelosti uzevši, neprijazan stav, koji se može pojačati do otpora i do omraze, do blokiranja, što se sve obuhvaća pojmom ksenofobije. No ako se strano tijelo prilagodi novoj društvenoj sredini i, dalje, ako joj postane korisnim, možda i, kako se ponekad misli, spasonosnim, dolazi do punog obrata: strano tijelo, odnosno taj stranac, dobiva prekomjerno dobru ocjenu, u njemu društvena sredina gleda neko izuzetno biće, nadareno nekim gotovo vrhunarnim sposobnostima, oko njega se pletu mitovi i legende, ono postaje neospornim vođom — ksenofobija se preobražava u ksenolatriju, u obožavanje stranog tijela, stranca. Ali ako taj stranac, po ocjeni sredine, u čemu pogriješi, ona će na njegov prijestup reagirati nemilosrdnije i oštrije nego što bi to učinila prema nekome »svome«.

Mislim da shemu toga procesa treba primijeniti sa svim obzirima i na slučaj Ljudevita Gaja, koji je u sasvim mladim godinama postao vođom i prorokom hrvatskoga naroda u kojem se našao. A za taj slučaj možemo iskoristiti i historijske paralele — si licet parva componere magnis — kao što su odnos Makedonca Aleksandra Velikoga prema Grcima, Talijana Napoleona prema Francuzima, Austrijanca Adolfa Hitlera prema Nijemcima.

Tako, uzimajući npr. u obzir tu komponentu da Gaj po tradiciji nije bio povezan sa sredinom u kojoj je živio i radio, moći ćemo bolje shvatiti da se on lakše i bez sentimentalnosti odlučio da odbaci kajkavštinu svoje sredine i da se, vođen racionalnim razlozima, prikloni štokavštini, na kakav se potez nijedan »domorodac« ne bi olako odlučio.

A danas, stotinu godina iza Gajeve smrti, mnoge su se naše ocjene pojmova kojima je Gaj sa svojim istomišljenicima sigurno i spremno operirao, polazeći s naših socijalističkih pozicija, znatno izmijenile.

Narod, ta buržoaska, mutna i fiktivna tvorevina, nije više neka homogena, solidarna, istim interesima povezana društvena skupina

ljudi, koja se svojim nacionalizmom u defenzivne i ofenzivne svrhe oštro odvaja od drugih sličnih antagonističkih »naroda«, ima danas više ekološki, pedološki karakter, kao skupina ljudi koja se »narodila« na nekom određenom prostoru naše planete i koju uzajamno povezuje patriotizam, ljubav prema domovini, jer svi oni i pored postojećih klasnih razlika vole zemlju na kojoj su se rodili i koja ih hrani.

A u jeziku mi danas ne gledamo neku narodnu svetinju, neki tabu, fanal i simbol naroda, lozinku za obranu i za napadaj, fenomen koji treba njegovati i razvijati tako da se oštro razlikuje od drugih, makar i sasvim sličnih jezika, kako bi se njegov individualni ens što bolje sačuvao. Mi danas znamo da je jezik vrlo važan predmet naučnog istraživanja i izgrađivanja, da on među ostalim socijalnim fenomenima zauzima istaknuto, rekli bismo, i najodličnije mjesto, jer služi kao instrumenat za uzajamno sporazumijevanje članova jednog određenog društva ljudi. A da bi jezik tu svoju odgovornu funkciju što bolje izvršio, treba ga brižno razvijati, usavršavati i uljepšavati nastojeći da on u pravcu sve veće integracije obuhvati što veći i širi krug ljudi.

No razumije se da su Gaj i njegovi sumišljenici upotrebljavali te pojmove i služili se njima u skladu s ideologijama svoga vremena.

Ljudevit Gaj je u našoj historiji krupna i zaslužna ličnost, a svojim blistavim usponom i svojim mračnim padom on je istovremeno i duboko tragična pojava, koja u sebi i u svojoj baštinskoj masi nosi uzroke i svoga uspona i svoga pada.

mieden und blochiert — mit einem Wort Fremdenhass, Xenophobie, setzt ein. Erweist sich aber der Fremde der fremden Mitte irgend wie nützlich, erscheint er als Retter in der Not, so schlägt der Fremdenhaß, die Xenophobie, in ihr schieres Gegenteil, in die Fremdenverehrung, die Xenolatrie, um. Der Fremde wird über alle Massen bewundert und verherrlicht, ihm werden mystische Gaben zugeschrieben, auch Reden die er nie gehalten, Taten, die er nie vollbracht hat. So sehen auch die Mitarbeiter und Zeitgenossen Gaj als ein mystisches Wesen mit charismatischen Eigenschaften und messianischem Sendungsbewußtsein. Macht sich aber der fremde »Held« eines Fehlers schuldig, so wird er gnadenlos und hart behandelt, härter als einer der »unserigen«. Und das hat auch Gaj bitter erfahren.

Um seine These zu stützen führt Autor historische Parallelen als Beispiele an, in welchen sich mutatis mutandis dieselben Vorgänge abspielten: Alexander der Grosse als Makedonier unter den Griechen, Napoleon der Korsikaner als Italiener unter den Franzosen, Hitler als Österreicher unter den Deutschen.

Unter diesem Gesichtswinkel betrachtet wird uns Gaj mit seiner deutschen Abstammung, wirkend unter artfremden Kroaten, erklärlicher, seine Tätigkeit verständlicher, und sein frühes Glück und tragisches Ende mit den obwaltenden Umständen kausal verbunden erscheinen.

mieden und blochiert — mit einem Wort Fremdenhass, Xenophobie, setzt ein. Erweist sich aber der Fremde der fremden Mitte irgend wie nützlich, erscheint er als Retter in der Not, so schlägt der Fremdenhaß, die Xenophobie, in ihr schieres Gegenteil, in die Fremdenverehrung, die Xenolatrie, um. Der Fremde wird über alle Massen bewundert und verherrlicht, ihm werden mystische Gaben zugeschrieben, auch Reden die er nie gehalten, Taten, die er nie vollbracht hat. So sehen auch die Mitarbeiter und Zeitgenossen Gaj als ein mystisches Wesen mit charismatischen Eigenschaften und messianischem Sendungsbewußtsein. Macht sich aber der fremde »Held« eines Fehlers schuldig, so wird er gnadenlos und hart behandelt, härter als einer der »unserigen«. Und das hat auch Gaj bitter erfahren.

Um seine These zu stützen führt Autor historische Parallelen als Beispiele an, in welchen sich *mutatis mutandis* dieselben Vorgänge abspielten: Alexander der Grosse als Makedonier unter den Griechen, Napoleon der Korsikaner als Italiener unter den Franzosen, Hitler als Österreicher unter den Deutschen.

Unter diesem Gesichtswinkel betrachtet wird uns Gaj mit seiner deutschen Abstammung, wirkend unter artfremden Kroaten, erklärlicher, seine Tätigkeit verständlicher, und sein frühes Glück und tragisches Ende mit den obwaltenden Umständen kausal verbunden erscheinen.